

PRZYJACIELE HAVERIM FRIENDS

**Spotkania młodzieży polskiej i żydowskiej
Polish-Jewish Youth Meetings**

**21 października
October 21
KNYSZYN 2009**

Text: Krzysztof Bagiński, Marcin Bartosiewicz
Artwork: Piotr Kulisiewicz
Translation: Maja Pobieżyńska, Dominika Gajewska

The texts are based on material gathered the students of the High School Complex in Knyszyn, published on the following websites:
www.knyszyn.pl
www.pamiec.fodz.pl
www.polin.org.pl

The "Haverim – Friends. Polish – Jewish Youth Meetings" project is supported by the Chancellery of the Prime Minister of the Republic of Poland

Tekst: Krzysztof Bagiński, Marcin Bartosiewicz
Opracowanie graficzne: Piotr Kulisiewicz
Tłumaczenie: Maja Pobieżyńska, Dominika Gajewska

Przygotowano na podstawie materiałów zebranych przez uczniów Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Knyszynie, znajdujących się na stronach internetowych:
www.knyszyn.pl
www.pamiec.fodz.pl
www.polin.org.pl

Projekt „Haverim – Przyjaciele. Spotkania młodzieży polskiej i żydowskiej” jest wspierany przez Kancelarię Prezesa Rady Ministrów

©Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego 2009

ISBN 978-83-61306-01-6

This brochure was inspired by a meeting between Polish and Israeli students which took place in October 2009 in the Polish town of Knyszyn near Białystok. The meeting was organized by the Foundation for the Preservation of Jewish Heritage in Poland within the framework of the "Haverim–Friends" project.

Young Israelis have been coming to Poland for years, usually visiting only Holocaust-related memorials, such as concentration camps, ghettos, Jewish cemeteries and Nazi execution sites.

This is why the Foundation created the "Haverim–Friends" project. We would like to change the fact that most Israelis perceive Poland only through the prism of the Holocaust, forgetting that many of their ancestors lived in Poland for centuries, contributing to the country's cultural and economic shape. By participating in our project young Jews have the opportunity to discover that Poland is a modern and open country with a long and rich past, and that young Poles are friendly and willing to engage in intercultural dialogue. Polish students can meet their Israeli counterparts (often making their first contact with Jews) and confront expectations with reality.

During the last few years many changes have occurred in the schedules of Israeli groups visiting Poland. More and more often Jewish students are able – and willing – to meet with young Poles to discuss their views and even to make friends. Such meetings are beneficial for both Israelis and Poles, and often result in the establishment of long-term contacts. We can only hope that the number of such meetings will increase regularly in the years to come.

Monika Krawczyk
CEO

The Foundation for the Preservation
of Jewish Heritage in Poland

Inspiracją do powstania niniejszej broszury było spotkanie uczniów polskich i izraelskich, jakie odbyło się w październiku 2009 r. w Knyszynie w województwie podlaskim. Spotkanie zostało zorganizowane przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego w ramach projektu „Haverim – Przyjaciele”.

Do Polski już od wielu lat przyjeżdżają grupy młodych Izraelczyków, którzy odwiedzają nasz kraj przede wszystkim po to, aby zobaczyć miejsca związane z Holocaustem: obozy zagłady i obozy koncentracyjne, getta i cmentarze żydowskie, oraz inne miejsca, gdzie w czasie II wojny światowej Niemcy dokonywali Zagłady Żydów.

To właśnie dlatego Fundacja opracowała projekt „Haverim–Przyjaciele”. Chcemy, aby Polska nie kojarzyła się Izraelczykom tylko i wyłącznie z Zagładą – ich przodkowie żyli przecież nad Wisłą przez kilka stuleci, współtworząc krajobraz kulturowy ziem polskich i przyczyniając się do ich rozwoju. Dzięki uczestnictwu w naszym projekcie młodzi Izraelczycy mogą dowiedzieć się, że Polska jest nowoczesnym, ciekawym krajem o bogatej historii, a Polacy są narodem otwartym na zmiany i dialog międzykulturowy. Z kolei polskim uczniom nasz projekt zapewnia często pierwszą w życiu możliwość zetknięcia się z izraelskimi rówieśnikami i skonfrontowania oczekiwań z rzeczywistością.

W ciągu ostatnich kilku lat w programach grup izraelskich odwiedzających Polskę nastąpiły duże zmiany. Coraz częściej młodzi Izraelczycy mają czas, aby spotkać się z polskimi uczniami, porozmawiać, poznać się nawzajem. Spotkania te są korzystne dla obu stron i często owocują nawiązaniem trwałych kontaktów – mamy nadzieję, że w kolejnych latach będzie ich jeszcze więcej.

Monika Krawczyk
Dyrektor Generalny
Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego

The "Haverim-Friends. Polish-Jewish Youth Meetings" program derives directly from the "To Bring Memory Back" educational program which the Foundation has conducted since 2005. Students participating in "To Bring Memory Back" uncover their towns' and cities' multicultural past, learn about Jewish history and traditions and take care of local Jewish cemeteries. Over 300 schools and institutions and nearly 7000 students and 350 teachers from all over Poland have participated in the program since it was launched. Many of them have declared their willingness to take part in meetings with Israeli students organized within the framework of the "Haverim-Friends" project.

The paths of Polish students participating in the "To Bring Memory Back" program and young Jews from Israel and the United States crossed in 2006, when the Foundation, acting on request from one of our Israeli partners, arranged a visit of young Israelis to Zambrow. Three youth meetings were then organized in August 2007. Students from Debica, Kielce and Knyszyn along with their Jewish counterparts visited Jewish cemeteries, talked about their experiences, exchanged addresses and made friends. In 2008, three more meetings were organized in Brody, Przemyśl and Warsaw. In 2009, meetings took place in Krasnik, Lublin, Otwock, Siedlce and Knyszyn. This visible growth of popularity resulted in the creation of the "Haverim-Friends" project in 2009.

Thanks to "Haverim-Friends" both sides can increase their sensitivity and openness towards other cultures and religions, finally to discover that young people throughout the world have more in common than often they realize. The meetings are a perfect opportunity to find new pen pals and even make long-term friends over existing political, cultural and language barriers.

Projekt „Haverim-Przyjaciele” wywodzi się bezpośrednio z programu edukacyjnego „Przywróćmy Pamięć”, realizowanego przez Fundację od roku 2005. Uczniowie uczestniczący w programie „Przywróćmy Pamięć” odkrywają wielokulturową przeszłość swoich miejscowości, poznają historię i tradycje żydowskie, a także opiekują się żydowskimi cmentarzami. Do dziś w programie uczestniczyło ponad 300 szkół i placówek wychowawczych, niemal 7 tysięcy uczniów i prawie 350 nauczycieli ze wszystkich zakątków Polski. Wielu z nich zadeklarowało chęć wzięcia udziału w spotkaniach z młodzieżą izraelską, organizowanych w ramach projektu „Haverim – Przyjaciele”.

Drogi uczestników programu „Przywróćmy Pamięć” i przyjeżdżających do Polski uczniów z Izraela po raz pierwszy skrzyżowały się w roku 2007, kiedy Fundacja zorganizowała trzy spotkania z polskimi uczniami. W sierpniu tego roku uczniowie z Dębicy, Kielc i Knyszyna wspólnie z izraelskimi rówieśnikami odwiedzali cmentarze żydowskie, dzielili się doświadczeniami, nawiązywali kontakty i znajomości. W kolejnym roku również odbyły się trzy spotkania: w Brodach, Warszawie i Przemyślu. W roku 2009 liczba spotkań znacznie wzrosła: zorganizowaliśmy je w Siedlcach, Kraśniku, Otwocku, Lublinie i powtórnie, po dwóch latach przerwy, w Knyszynie. To właśnie wzrost zainteresowania organizacją spotkań, zarówno po stronie polskiej jak i izraelskiej, zaowocował opracowaniem w roku 2009 projektu „Haverim – Przyjaciele”.

Dzięki projektowi „Haverim-Przyjaciele” młodzi ludzie z Polski i Izraela mają okazję spotykać się i rozmawiać, rozwijając swoją wrażliwość i otwartość na inne kultury i religie. Mają też możliwość, by w bezpośrednim kontakcie z rówieśnikami przekonać się, że więcej ich łączy, niż dzieli. Spotkania

You can find information about the activities carried out within the framework of the project on the website of the Foundation for the Preservation of Jewish Heritage in Poland. The "To Bring Memory Back" program has a website of its own: www.pamiec.fodz.pl.

są również znakomitą okazją do nawiązania znajomości, a nawet przyjaźni na długie lata, ponad granicami czy różnicami kulturowymi i językowymi.

Informacje o działaniach realizowanych w ramach projektu „Haverim-Przyjaciele” znaleźć można na stronie internetowej Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego www.fodz.pl. Z dokonaniem uczestników „Przywróćmy Pamięć” można zapoznać się na stronie programu: www.pamiec.fodz.pl.

*Spotkanie w Knyszynie, 21 października 2009 r.
Meeting in Knyszyn, October 21, 2009*

In the Middle Ages the territory of today's Knyszyn lay at the intersection of Masovian, Lithuanian and Russian spheres of influence. In 1500, King Alexander Jagiellon gave Knyszyn and its surroundings to Knezn Michal Glinski. Then in 1509, King Sigismund I the Old ceded them to Mikołaj Radziwill who, in 1520, established the town's first church. In 1528, Radziwill ceded Knyszyn to King Sigismund Augustus. The latter granted Knyszyn town rights and significantly contributed to its development. The streets of Knyszyn were paved and a town hall, baths as well as a building housing the town scales were raised. The King often visited Knyszyn; during one of these visits, on July 7, 1572, he passed away.

In 1574, Henry III Valois bequeathed the starost estate and forest district of Knyszyn to the Supreme Commander-in-Chief Jan Zamoyski. During the following centuries Knyszyn's starosts included Stanislas Malachowski, Marshal of the Great Parliament, Napoleonic General Wincenty Krasinski and his son, the poet Zygmunt Krasinski. The starosts of Knyszyn had their seat within a small stronghold, the remains of which can still be seen in the nearby town of Knyszyn-Zamek.

After the third partition of Poland Knyszyn became part of Prussia, and later, following the signature of the Treaties of Tilsit (1807) found itself within the territory of Russia.

After Poland regained independence in 1918 Knyszyn became part of the Bialystok province. Following the outbreak of World War II it was occupied by the Red Army and, in 1941, by the Nazis. The German occupation ended in August 1944 when the Red Army re-entered the town. After the war Knyszyn became part of the Podlachia province and currently has nearly 3000 inhabitants.

W średniowieczu na terenach dzisiejszego miasta Knyszyna przecinały się strefy wpływów osadnictwa mazowieckiego, litewskiego i ruskiego. Ok. 1500 r. Aleksander Jagiellończyk nadał Knyszyn wraz z przyległymi terenami kniaziowi Michałowi Glińskiemu, a w 1509 r. Zygmunt Stary przekazał je Mikołajowi Radziwiłłowi, który w 1520 r. ufundował w Knyszynie pierwszy kościół. W 1528 r. Radziwiłł zapisał majątność Knyszyn Zygmuntowi Augustowi, który w 1568 r. nadał Knyszynowi prawa miejskie. Nastąpił okres intensywnego rozwoju: wybrukowano ulice, wybudowano ratusz, łaźnie i budynek wagi. Król często przebywał w Knyszynie, tam też zmarł w dniu 7 lipca 1572 r.

W 1574 r. Henryk Walezy nadał starostwo i leśnictwo knyszyńskie hetmanowi wielkiemu koronnemu Janowi Zamoyskiemu. W kolejnych wiekach funkcję starostów knyszyńskich pełnili m.in. Marszałek Sejmu Wielkiego, Stanisław Małachowski oraz generał napoleoński, Wincenty Krasiński i jego syn Zygmunt Krasiński. Siedzibą starostów knyszyńskich była niewielka warownia, której pozostałości zachowały się w pobliskiej miejscowości Knyszyn-Zamek.

Po III rozbiórze Polski Knyszyn znalazł się w granicach Prus, na terenach, które w 1807 r. w wyniku traktatu w Tyłży zostały przekazane Rosji, zaś po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. – w województwie białostockim. Po wybuchu II wojny światowej miasto znalazło się w radzieckiej strefie okupacyjnej, a w 1941 r. zostało zajęte przez wojska niemieckie. Po wojnie Knyszyn włączono do województwa podlaskiego; liczy dziś sobie niemal 3000 mieszkańców.

Jews probably inhabited the town of Knyszyn already in the 16th century, although the first reference to their presence dates back to 1605. The degree of their economic activity can be inferred from the fact that in 1672 Knyszyn obtained a *De non tolerandis Judaeis* ('the right not to admit Jews') privilege, however, it was not strictly observed. The privilege was annulled in 1718 but in exchange the Jewish community was obliged to pay high taxes.

Jews flowed into the town gradually. In the middle of the 18th century they already had their cemetery and formed an independent community. In 1807, the town was inhabited by 308 Israelites. During the 19th century the number of Jews rose to 1,900. Knyszyn's developing industry (mainly textiles) remained mostly in the hands of Germans and Jews. At the turn of the 20th century the number of Jews in Knyszyn, as in other shtetlekh, diminished, due largely to emigration across the Atlantic.

World War I brought significant destruction to the town. In August 1915, during the retreat of the Russian forces, 50% of the buildings in Knyszyn were destroyed along with the synagogue.

The first postwar census made it known that Knyszyn was inhabited by over 1,200 Jews (about 30% of the entire population), concentrated mainly around the town market, where they owned over 90 % of properties. There were two synagogues and a house of prayer in Knyszyn, and Jews took an active part in the life of the town. Not only did they have their representatives on the Town Council, but were also members of the volunteer fire brigade and brass band. There existed numerous Jewish organizations, including the Jewish Popular Bank, the Charity Association, etc. The community was vibrant and effective; during the 1930's boycott

Żydzi mieszkali w Knyszynie najprawdopodobniej już w XVI w., jednak pierwsza pisemna wzmianka o ich obecności pochodzi dopiero z 1605 r. O ich aktywności handlowej najlepiej świadczy fakt uzyskania przez Knyszyn w 1672 r. przywileju *de non tolerandis Judaeis*, czyli prawa, które zabraniało Żydom osiedlania się w mieście i miało w ten sposób zapobiegać konkurencji ze strony żydowskich kupców. Prawo to jednak, jak to często się zdarzało, nie było zbyt gorliwie przestrzegane, a w 1718 r. miasto całkowicie z niego zrezygnowało, w zamian za co ludność żydowska zobowiązała się do płacenia wysokich podatków.

Stopniowo do Knyszyna napływało coraz więcej Żydów. W połowie XVIII w. w mieście istniała już niezależna gmina oraz cmentarz żydowski. W 1807 r. liczebność gminy wynosiła 308 osób, a do końca XIX w. powiększyła się sześciokrotnie, do około 1900 ludzi. W tym czasie w mieście zaczął rozwijać się przemysł (głównie tekstylny), skupiony przede wszystkim w rękach niemieckich i żydowskich. Na przełomie XIX i XX w. liczba Żydów w Knyszynie, podobnie jak w wielu innych miejscowościach, nieco spadła, co spowodowane było nasilającą się emigracją za ocean.

W czasie I wojny światowej miasto poważnie ucierpiało. W sierpniu 1915 r., podczas odwrotu wojsk rosyjskich, zabudowa Knyszyna została zniszczona w 50%, spłonęła także synagoga.

Pierwszy powojenny spis ludności podaje, że w mieście żyło przeszło 1200 Żydów, którzy stanowili około 30% ludności miasta. Żydzi mieszkali głównie wokół rynku – należało do nich około 90% posesji. W mieście istniały dwie synagogi i dom modlitwy. Żydzi brali aktywny udział w życiu Knyszyna – mieli swoich reprezentantów w radzie miejskiej, byli członkami ochotniczej straży pożarnej i orkiestry dętej. W Knyszynie działały liczne

of Jewish trade no action against the Jews was ever taken in Knyszyn since the entirety of the town's trade was handled by the Jewish community. In spite of this disproportion relations between Poles and Jews were good. Historical sources recall a marriage between a Jewish man and a Polish woman as well as the story of a Catholic priest praying for the health of a local Jew suffering from severe illness.

In 1939, Knyszyn found itself in the German occupation zone for 10 days (September 14th–24th), during which time the Nazis took over 60 Jews away to Germany for forced labor. As a result of the German-Soviet pact, Knyszyn was incorporated into the Russian occupation zone, where it remained until 1941 when the Germans re-entered the town. During the Russian retreat a Polish Catholic priest from Knyszyn, Edward Jung, was accused of spying. Local Jews actively defended him and wrote a petition demanding his release to the Russian authorities. Although the petition failed and the priest was executed by the Russians, this fact was very well received by the local people.

Further events in Knyszyn revealed the complex nature of Polish-Jewish relations during that difficult period. The Germans wanted to create a closed ghetto, however, thanks to the intervention of Dr. Nowakowski and a local priest, Franciszek Bryks, the plan was abandoned. This in turn inspired anti-Jewish groups to plan a pogrom which however did not take place since a part of the Polish community led by Rev. Bryks stood up for the Jews. An open ghetto was established in the town and Jews from the surrounding townships, such as Grajewo, Radziłów or Szczuczyn were transferred there. About 2,000 people were gathered in the Jewish quarter.

The end of the Jewish community of Knyszyn came on November 2nd, 1942. The Germans carried out a ghetto liquidation action, during

organizacje żydowskie, takie jak Żydowski Bank Ludowy i Towarzystwo Dobroczynne. Gmina była prężna i skuteczna; w latach trzydziestych w mieście nie doszło do bojkotu handlu żydowskiego, gdyż praktycznie cały handel miejski znajdował się w rękach Żydów. Pomimo tych dysproporcji stosunki polsko-żydowskie układały się dość dobrze; zachowały się nawet relacje o ślubie knyszyńskiego Żyda z Polką i modlitwach, jakie miejscowy ksiądz odprowadzał w intencji powrotu chorego Żyda do zdrowia.

W roku 1939 Knyszyn przez dziesięć dni (pomiędzy 14 a 24 września) znajdował się pod okupacją niemiecką. W tym czasie Niemcy wywieźli do pracy przymusowej w głąb Rzeszy 60 miejscowych Żydów. W październiku tego roku, zgodnie z ustaleniami wynikającymi z paktu Ribbentrop-Mołotow, Knyszyn znalazł się na terytorium okupowanym przez ZSRR, a w czerwcu 1941 r. do miasta ponownie wkroczyli Niemcy. Podczas odwrotu Rosjan knyszyński wikary, ks. Edward Jung został oskarżony o szpiegostwo. Żydzi aktywnie włączyli się jego obronę, pisząc do władz radzieckich petycję zaświadczącą o jego niewinności. Fakt ten został bardzo dobrze odebrany przez miejscową ludność, pomimo nieskuteczności wysiłków (ks. Jung został zamordowany przez Rosjan).

Dalsze wydarzenia w Knyszynie ukazują w pełni złożony charakter stosunków polsko-żydowskich w mieście w tym trudnym okresie. Niemcy dążyli do utworzenia w mieście zamkniętego getta, jednak po interwencji dr Nowakowskiego i ks. Franciszka Bryksa odstąpili od tego planu. Kiedy na wieść o tym środowiska antyżydowskie starały się wzniecić pogrom, w obronie Żydów stanęła część ludności polskiej z ks. Bryksem na czele. Do pogromu nie doszło, a w mieście powstało getto otwarte, do którego sprowadzano również Żydów z pobliskich miejscowości: Grajewo, Radziłowa, Szczuczyna. W dzielnicy

which 74 Jews were killed and the remainder transported to Białystok, from where they were transferred to the Treblinka extermination camp.

About 50 Jews from Knyszyn survived the war. After the war most of them decided to leave Poland and emigrated to the United States of America, Israel, Mexico and Brazil. Many of them survived thanks to the help of their Polish neighbors who, in spite of the risks involved, hid them from the Nazi occupiers and denouncers. Below are two of their stories.

Friends

On November 2, 1942, the day of the Nazi German Aktion in Knyszyn, 30-year old Samuel Suraski, one of the many Jews living in Knyszyn, ran to the house of his Polish friend Czesław Dworzanczyk on Starodworna St. The Pole hid him, ignoring the risk, in a special annex adjacent to the wall of his house. Invisible from the street, Samuel lived there for a year and a half. No one knew about him except for Czesław who brought him food and comforted him. Samuel left his hiding place only at night.

In 1943, as the front approached Knyszyn and Russian bomber planes began to carry out raids over the town, Samuel, like the other inhabitants, ran from Knyszyn which was nearly completely destroyed.

After the war Samuel left for Israel but his friendship with Czesław remained strong. They wrote to each other; Samuel missed Knyszyn and his friend. He and his wife Rachela sent Christmas gifts to Czesław every year. After Czesław's death the Suraski family kept writing to Czesław's son, Henryk. This stopped only after Samuel's death. On September 22nd, 2008, Czesław Dworzanczyk was posthumously awarded the title of "Righteous Among the Nations" for his help in saving

żydowskiej zgromadzono około 2 tys. osób. Kres istnienia wspólnoty żydowskiej w Knyszynie nadszedł 2 listopada 1942 r. Tego dnia Niemcy przeprowadzili akcję likwidacji getta, w czasie której zamordowano 74 Żydów, a pozostałych przetransportowano furmankami do getta w Białymstoku, skąd zostali przewiezieni do obozu zagłady w Treblince.

Tragedię II wojny światowej przeżyło około 50 knyszynskich Żydów, którzy po wojnie w większości opuścili Polskę, emigrując do Stanów Zjednoczonych, Izraela, Meksyku i Brazylii. Wielu z nich przeżyło wojnę dzięki pomocy polskich sąsiadów, którzy z narażeniem życia ukrywali ich przed okupantami i szmalcownikami. Poniżej przedstawiamy dwie spośród ich historii.

Przyjaciele

2 listopada 1942 r., w dniu nazistowskiej obławy w Knyszynie, niespełna 30-letni knyszynski Żyd Samuel Suraski poszukał schronienia w domu swojego polskiego przyjaciela – Czesława Dworzanczyka. Polak bez wahania ukrył przyjaciela w swoim gospodarstwie na ul. Starodwornej, nie zważając na to, że ryzykuje życiem swoim i swojej rodziny. Czesław ukrył Samuela w budynku gospodarczym, w małej, niewidocznej z ulicy przybudówce. Samuel spędził tam około półtora roku. Nikt o nim nie wiedział, nawet mieszkająca osobno rodzina Czesława. Samuel opuszczał kryjówkę tylko w nocy, Czesław codziennie przynosił mu jedzenie i podtrzymywał go na duchu.

W 1944 r., gdy do Knyszyna zbliżył się front, a nad miastem pokazały się rosyjskie bombowce, Samuel w tłumie innych mieszkańców uciekł z miasta.

Po wojnie Samuel wyjechał do Izraela, jednak jego przyjaźń z Czesławem przetrwała. Pisywali do siebie listy, Samuel tęsknił za Knyszynem i przyjacielem. Wraz z żoną Rachelą wysyłali mu

The History of the Jews in Knyszyn Dzieje knyszyńskich Żydów

Samuel Suraski during World War II. On that occasion, the descendants of the Suraski family came to Knyszyn and met the descendants of Dworzanczyk family to renew the old friendship between their ancestors.

Little Daughter

After the Aktion in Knyszyn numerous Jews remained in the town and the surrounding forests, hiding from the Nazis and denouncers. Many of them were helped by Polish friends in spite of the fact that the punishment for Poles who hid Jews was immediate death. Among them was a young Jewish couple, Faibiel Pitluk and Hana Weinstein with their 1-year daughter Shulamith. Fearing for the life of their daughter, they decided to leave her for a few days in the house of a Polish woman. Since they never came back for their child people suspected that they had been murdered by the Germans. The child was passed from one family to another and finally ended up in the house of Regina Ostrowska, who was 22 at the time. She and her husband Czesław had always wanted to have a baby and Shulamith, thanks to her blond hair, fair skin and blue eyes could easily pass for a Polish girl. With time Regina began to love the girl as if she were her own daughter. For security reasons Shulamith was baptized and received a Christian name, Anna (everyone called her Nusia, for short).

After the war, in the spring of 1946, Regina met with Shulamith–Anna's uncle Akiva, who tried to persuade her to return the girl to her cousins. This was supported by a claim from the 'Hias' organization responsible for Jewish emigration to Palestine. But Regina loved Shulamith–Anna too much and did not want to return the girl, who returned her feelings as if Regina were her real mother. One night the military came and took Regina and her husband away from their home. When they returned they found Shulamith–Anna gone. Regina started an investigation. One month later she received

prezenty na Święta Bożego Narodzenia. Po śmierci Czesława państwo Surascy kontynuowali korespondencję z jego synem – Henrykiem. Korespondencja urwała się dopiero po śmierci Samuela.

22 września 2008 r, Czesławowi Dworzanczykowi przyznano pośmiertnie tytuł „Sprawiedliwego wśród Narodów Świata”. Z tej okazji do Knyszyna przyjechała rodzina ocalonego Samuela.

Córeczka

Po wywiezieniu knyszyńskich Żydów w listopadzie 1942 r. ci nieliczni, którzy zdążyli uciec, ukrywali się u przyjaciół lub w okolicznych lasach. Tak uczyniła młoda para żydowska – Fajbiel Pytluk i Debora Weinstein wraz z niespełna roczną córeczką – Szulamith Pytluk. W obawie o zdrowie i życie dziecka, zostawili ją na kilka dni u znajomej gospodyni, Polki. Nigdy już jednak nie wrócili po córkę – podejrzewano, że oboje zostali zamordowani przez Niemców. Dziewczynka przechodziła z rąk do rąk, aż znalazła rodzinę, która postanowiła ją zatrzymać. Opiekunom, 22-letniej Reginie Ostrowskiej i jej mężowi Czesławowi, udało się ukryć żydowskie pochodzenie Szulamith. Regina zawsze pragnęła mieć dziecko, więc pokochała małą jak własną córkę. Ponieważ imię Szulamith zdradzało natychmiast jej tożsamość, ochrzczono ją imieniem Anna (a zdrobniale nazywano Nusia).

Wiosną 1946 r., już po wojnie, Regina spotkała wuja Szulamith–Anny, Akivę Pytluka, który namawiał ją do oddania dziewczynki krewnym jej rodziców. Namawiała ją do tego również organizacja opiekująca się Żydami, którzy opuszczali Polskę, Regina jednak kochała przybraną córkę i nie chciała jej oddać. Pewniej nocy żołnierze wyprowadzili panią Reginę i jej męża daleko od domu, kiedy Ostrowscy wrócili, zorientowali się, że Szulamith–Anna zniknęła. W miesiąc później Regina otrzymała list

a letter from S. J. Einstein, Shulamith's relative from New York, who thanked her cordially for saving the girl's life. He wanted to pay money in return but Regina, angered, refused to accept any form of reward. Regina never saw Shulamith–Anna again.

60 years later, in 2006, Sharon Pitluk Silver, citizen of the United States of America, returned to Knyszyn to meet her adopted cousin, Alicja, her childhood best friend, and to look for traces of her past in Knyszyn. Despite her 60-year absence she was recognized by the senior citizens of Knyszyn, Alicja among them. She found old friends who had always remained in her heart and in her memory. In her own words:

I came to see what was left of my past – the places and the people. We learned so much of the history of my birth family as well as the wonderful Polish family who adopted me and saved me from extinction. We learned of the district's unhappy past and saw what a very pretty place Knyszyn is today. We met people who had known me during the war years and greeted me with smiles and hugs. I distinctly remember the walk from my home to church, some of the places I played with Alicja, and parts of houses I lived in during those years. We did so appreciate meeting so many people who remembered me or my father and were pleased at the description of him as a good man, kind, charming and a friend to all. We were amazed to see sixty year old photographs and papers that had been saved and were brought out for our visit. (...) We left Knyszyn feeling as if we had found a new family and friends and were sad to say goodbye to them. All of them will always have a place in my memories and in my heart. Now, many weeks later back in my home, my thoughts return every day to the wonderful people who gave so much of themselves to me – sixty years ago and again in the year 2006.

z Nowego Jorku od S.J. Einsteina, krewnego malej Szulamith-Anny, który serdecznie dziękował jej za uratowanie życia dziewczynce. W podziękowaniu chciał przysłać pieniądze, co oburzyło bezinteresowną kobietę. Mimo starań, Regina nigdy już nie spotkała swojej przybranej córki.

W 2006 r. obywatelka USA Sharon Pitluk Silver (niegdyś Szulamith–Anna) wróciła do Polski po sześćdziesięciu latach nieobecności, żeby odwiedzić swoją przybraną kuzynkę Alicję, najlepszą przyjaciółkę z lat dziecięcych, a także po to, by poszukać w Knyszynie śladów swojej przeszłości. Ku zdumieniu Sharon, mieszkańcy Knyszyna pamiętali ją. Jak sama pisała:

Przybyłam by zobaczyć, co pozostało z mojej przeszłości – miejsca, ludzie. Dowiedzieliśmy się wiele o historii mojej prawdziwej rodziny, a także o dawnych okrutnych dziejach i zobaczyliśmy, jakie piękne miejsca są teraz w Knyszynie. Spotkaliśmy ludzi, którzy pamiętali mnie z lat wojny i którzy powitali nas bardzo serdecznie. Wyraźnie pamiętam drogę z domu do kościoła, niektóre miejsca gdzie bawiłam się z Alicją i niektóre domy. Dowiedzieliśmy się także o strasznym losie mojej prawdziwej rodziny. Byliśmy zaskoczeni spotkaniem tylu ludzi, którzy pamiętali mnie i mojego ojca, którego opisywano jako dobrego, przyjaznego człowieka. Byliśmy zdumieni fotografiami sprzed ok. 60 lat. (...) Opuściliśmy Knyszyn z uczuciem, że odnaleźliśmy przyjaciół, z którymi niestety musieliśmy się pożegnać. Oni wszyscy zawsze będą w moim sercu i zawsze będę o nich pamiętać. Teraz wiele tygodni po powrocie do domu moje myśli wędrują do tych wspomniałych ludzi, którzy oddali mi część siebie – zarówno 60 lat temu, jak i ponownie, w 2006 roku.

The History of the Jews in Knyszyn Dzieje knyszyńskich Żydów

Szulamith Pytluk – Anna i jej przybrani rodzice Regina i Czesław Ostrowscy
Shulamith Pitluk – Anna and her surrogate parents Regina and Czesław Ostrowski

Since 2007 teachers and students from the High School Complex in Knyszyn have been involved in reconstructing the history of their town as participants of the ‘To Bring Memory Back’ program conducted by the Foundation for the Preservation of Jewish Heritage in Poland. This is what they wrote about their motives:

Last September our town became the scene of a sentimental encounter: two girls who dramatically parted ways just after the war, met again after 60 years. Shulamith, saved from certain death in the Holocaust, and Alice, were living in the same family during the grim war years.

Witnessing the encounter were some young people from Knyszyn. In the summer of 2007, those same young people along with their friends participated in another encounter, this time with their Israeli counterparts who came to Poland and to Knyszyn in search of their roots. They soon realized that the ability to speak English can come in very handy. They also developed a need for more knowledge about the common history of Poles and Jews, but also Russians, Germans and Lithuanians who all once lived together in peace in this land before the war.

Within the framework of the program, in the school years 2007/2008 and 2008/2009 field trips were organized in and around Knyszyn and its four cemeteries: Catholic, Jewish, Orthodox and Evangelical. During these visits cleanup works were carried out at the cemeteries as needed and a local historian, a member of the Sigismund II Augustus Regional Society, shared his extensive knowledge of local history with the students. The nearby synagogue in Tykocin was also visited during one of the trips.

In the summer of 2007, a group of Israeli students came to Knyszyn to meet with their Polish counterparts. Among the guests were two girls, Hadar Suraski and Geffen Polstar, whose grandparents had once lived in Knyszyn. During

Od roku 2007 uczniowie i nauczyciele z Knyszyna angażują się w tematykę odtwarzania historii swojej miejscowości, uczestnicząc w prowadzonym przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego programie edukacyjnym „Przywróćmy Pamięć”. O motywach, które nimi kierowały, sami piszą tak:

We wrześniu ubiegłego (2006) roku doszło w naszym mieście do sentimentalnego spotkania dwóch osób, które 60 lat temu rozstały się w dramatycznych okolicznościach. Były to: ocalona od zagłady Szulamith i (...) Alicja, które przez kilka wojennych lat razem wychowywały się w jednej rodzinie. Świadcami tego spotkania było kilku młodych ludzi, którzy podczas tegorocznych wakacji, już w większym gronie swoich kolegów i koleżanek spotkali się z grupą rówieśników z Izraela przybyłych do Polski i naszego miasta w poszukiwaniu swoich korzeni. Okazało się, że podczas takiego spotkania bardzo przydaje się znajomość języka angielskiego. U młodych ludzi zrodziła się potrzeba poznania wspólnej historii Polaków i Żydów, ale także Rusinów, Niemców, Rosjan i Litwinów mieszkających niegdyś razem na tej ziemi.

W ramach programu w latach szkolnych 2007/2008 i 2008/2009 zorganizowano wycieczki po Knyszynie i miejscowych cmentarzach: katolickim, żydowskim, prawosławnym i ewangelickim, połączone z ich sprzątaniem. Podczas tych wycieczek historyk Krzysztof Bagiński, członek Knyszyńskiego Towarzystwa Regionalnego im. Zygmunta Augusta, dzielił się z uczniami wiedzą na temat odwiedzanych miejsc i związanych z nimi mniejszości narodowych. Uczniowie odwiedzili także synagogę w niedalekim Tykocinie.

W 2007 r. w Knyszynie gościła grupa młodzieży z Izraela. Wśród gości znajdowały

High School Complex in Knyszyn in the „To Bring Memory Back” program Zespół Szkół Ogólnokształcących w Knyszynie w programie „Przywróćmy Pamięć”

the meeting the students worked together at the Jewish cemetery, cleaning matzevot and copying the names inscribed upon them. They also witnessed an important and touching event: the meeting of Hadar Suraski with Henryk Dworzanczyk, the son of Czesław Dworzanczyk who, during the war, had saved the life of Hadar's grandfather, Samuel. At the end of the meeting the young Jews surprised their Polish hosts with Jewish singing and dancing.

The students from Knyszyn conducted an interview with Henryk Dworzanczyk and published it in both Polish and English on the www.knyszyn.pl website.

In September 2008 they were present at the ceremony of awarding the 'Righteous Among the Nations' title to Czesław Dworzanczyk.

In October 2009 another group of Israeli students visited Knyszyn. Among them was another member of the Suraski family – the grandson of Samuel Suraski, Guy. The guests, together with Polish students from Knyszyn, cleaned up the Jewish cemetery and visited the building of the School Complex, where they shared food, dance and stories about everyday life in Poland and Israel.

Spotkanie w Knyszynie, 21 października 2009 r.
Meeting in Knyszyn, October 21, 2009

się Hadar Suraski i Geffen Polstar, wnuczki knyszynskich Żydów. Podczas spotkania, zorganizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, uczniowie wspólnie pracowali na cmentarzu żydowskim, czyszcząc macewy i spisując z nich imiona zmarłych.

Podczas spotkania w Knyszynskim Ośrodku Kultury gospodarze zaprezentowali historię miasta i miejscowych Żydów, wykorzystując przygotowaną wcześniej prezentację multimedialną, bogato ilustrowaną archiwalnymi fotografiami. Ważnym elementem spotkania, a zarazem niezapomnianym przeżyciem dla wszystkich uczestników, było spotkanie Hadar Suraski z Henrykiem Dworzańczykiem, synem Czesława Dworzańczyka, który podczas wojny uratował dziadka Hadar, Samuela Suraskiego. Na zakończenie spotkania goście zaprezentowali współczesny taniec izraelski.

Z okazji wizyty uczniowie z Knyszyna przeprowadzili wywiad z Henrykiem Dworzańczykiem, który został opublikowany na stronie internetowej www.knyszyn.pl w polskiej i angielskiej wersji językowej.

We wrześniu 2008 r. delegacja uczniów z Knyszyna uczestniczyła w ceremonii przyznania Czesławowi Dworzańczykowi tytułu Sprawiedliwego wśród Narodów Świata.

W październiku 2009 r. Knyszyn ponownie odwiedziła grupa młodych Żydów z Izraela. Wśród nich znalazł się kolejny członek rodziny Suraskich: Guy, wnuk Samuela. Goście, wspólnie z uczniami z Knyszyna, ponownie uporządkowali cmentarz żydowski, a następnie, w budynkach Zespołu Szkół, wspólnie jedli, tańczyli i opowiadali sobie nawzajem o życiu codziennym w swoich krajach.

Spotkania w Knyszynie 2007-2009
Meetings in Knyszyn 2007-2009

FOUNDATION FOR
THE PRESERVATION
OF JEWISH HERITAGE
IN POLAND

FUNDACJA
OCHRONY
DZIEDZICTWA
ŻYDOWSKIEGO

www.fodz.pl

Foundation for the Preservation of Jewish Heritage in Poland was established by the Union of Jewish Communities in Poland and the World Jewish Restitution Organization (WJRO). Our mission is to protect and commemorate the surviving monuments of Jewish cultural heritage in Poland. The priority of our Foundation is the protection of the Jewish cemeteries: in cooperation with other organizations and private donors we saved from destruction, fenced and commemorated several of them. The actions of our Foundation cover also the revitalization of particularly important and valuable landmarks of Jewish heritage. It is equally important for us to broaden the public's knowledge about the history of Jews who for centuries contributed to cultural heritage of Poland.

Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego została założona w marcu 2002 roku przez Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP (ZGWŻ) oraz Światową Organizację Żydowską ds. Restytucji (WJRO). Z mandatu ZGWŻ Fundacja zajmuje się odzyskiwaniem obiektów stanowiących przez II wojnę światową własność gmin żydowskich i otacza opieką relikty materialnego dziedzictwa Żydów polskich.

Priorytetem jest ochrona cmentarzy: we współpracy z innymi organizacjami i osobami prywatnymi doprowadziliśmy do upamiętnienia, ogrodzenia i uratowania przed zniszczeniem kilkunastu cmentarzy. Działania Fundacji obejmują także rewitalizację szczególnie ważnych i wartościowych zabytków dziedzictwa żydowskiego oraz edukację: dbamy o poszerzanie wiedzy na temat historii Żydów, którzy przez wieki współtworzyli dziedzictwo kulturowe Polski.

More information about the Foundation:

• www.fodz.pl • www.pamiec.fodz.pl • www.polin.org.pl •

Więcej informacji na temat Fundacji:

The "Haverim—Friends. Polish—Jewish Youth Meetings" project is supported by the Chancellery of the Prime Minister of the Republic of Poland

Projekt „Haverim—Przyjaciele. Spotkania młodzieży polskiej i żydowskiej” jest wspierany przez Kancelarię Prezesa Rady Ministrów

ISBN 978-83-61306-01-6